ня ґрунту, швидкість всмоктування ним вологи зменшується в 10-40 разів. Під час зливових дощів зазначеної величини на таких ділянках може локально виникати поверхневий стік води, а на магістральних туристичних доріжках він формується тотально, спричиняючи ерозійні процеси. Порівнюючи отримані результати досліджень із літературними даними щодо гідрологічних наслідків лісоексплуатації [1, 6], можна константувати, що сильні рекреаційні навантаження можуть змінювати процеси водопроникливості ґрунту подібно до змін, викликаних наземним трелюванням деревини.

Табл. Показники водопроникливості ґрунту за різних категорій рекреаційного навантаження

Характеристики дослідних ділянок	Водопроникливість, мм·хв$^{-1}$		Відносно середніх показників контролю, %
	$M^{\pm м}$	крайні варіанти	
1. Контроль: стиглий деревостан із підстилкою товщиною до 3 см	$26,7^{\pm 3,27}$	13,7-50,9	100
2. Витолочене місце туристичного привалу із слідами багаття	$2,81^{\pm 0,46}$	0,66–5,85	10,5
3. Туристична стежка із задернілою поверхнею	$1,35^{\pm 0,27}$	0,37-3,38	5,06
4. Магістральна туристична доріжка із слідами ерозійних процесів	$0,73^{\pm 0,16}$	0,17–1,65	2,73

Висновки. Основними причинами порушеного нерівномірного стоку поверхневих і внутрішньогрунтових вод і активізації ерозійних процесів є відносно швидкі сукцесії біоценотичного покриву антропогенного характеру. Природні ландшафти, особливо в гірських умовах, надзвичайно вразливі до антропогенного впливу і легко руйнуються. Тому очевидною є потреба застосовувати такі види господарської і рекреаційної діяльності, які найбільш повно відповідали б ресурсозберігаючому природокористуванню та передбачали б оптимізацію впливу людини на природу і збереження сучасних натуральних ландшафтів.

Одночасно потрібно реалізувати науково-організаційні заходи для забезпечення екологічно можливих масштабів, темпів і територіальних пропозицій розвитку рекреаційного комплексу. У цьому зв'язку варто, на наш погляд, обґрунтувати диференційні норми рекреаційного навантаження на окремі ландшафти; опрацювати норми антропогенного навантаження і гранично допустимі межі сумарної місткості об'єктів, розміщених у рекреаційних центрах; з метою збереження захисних властивостей лісу в місцях привабливих туристичних об'єктів необхідне регулювання кількості рекреантів та організація території; визначити лісові масиви обмеженого розвитку рекреації і туризму, потенційні та резервні зони.

Література

1. Олийник В.С. Влияние рубок и трелевки древесины на почвенно-гидрологические условия малых водосборов в еловых лесах Карпат / В.С. Олийник // Лесоводство и агролесомелиорация : респ. межвед. темат. научн. сб. – К. : Вид-во "Урожай". – 1986. – Вып. 72 . – С. 26-30.

2. Олійник В.С. Процеси вологообміну системи "ґрунт – насадження" в різних висотних поясах Карпат / В.С. Олійник // Науковий вісник НАУ : зб. наук. праць. – Сер.: Лісівництво. – К. : Вид-во НАУ. – 2001. – Вип. 46. – С. 75-82.

3. Олійник В.С. Водорегулювальні особливості бурих лісових ґрунтів під насадженнями і на зрубах Карпат / В.С. Олійник // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.14. – С. 54-60.

4. Голуб Е.В. О катастрофических осадках в Украинских Карпатах / Е.Б. Голуб // Метеорология и гидрология : научно-техн. журнал. – 1971. – № 7. – С. 90-93.

5. Киселевский-Бабинин Р.Г. Противоэрозионные особенности горнолесных почв Украинских Карпат / Р.Г. Киселевский-Бабинин // Лесоводство и агролесомелиорация : респ. межвед. темат. научн. сб. – К. : Вид-во "Урожай". – 1968. – Вып. 15. – С. 147-155.

6. Дьяков В.Н. Особенности эрозионных процессов при лесозаготовительных работах в Карпатах / В.Н. Дьяков // Лесоводство и агролесомелиорация : респ. межвед. темат. научн. сб. – К. : Вид-во "Урожай". – 1972. – Вып. 31. – С. 78-83.

7. Вадюнина А.В. Методы исследования физических свойств почв и грунтов / А.В. Вадюнина, З.А. Корчагина. – М. : Изд-во "Высш. шк.", 1973. – 399 с.

Запоточный М.М. **Влияние рекреационных нагрузок на водопроницаемость лесных почв**

Приведены данные о влиянии антропогенной нагрузки на водопроницаемость почв в различных видах угодий, как она изменяется в результате трансформации лесных угодий и под влиянием лесоэксплуатации. Исследована водопроницаемость почвы на различных категориях рекреационной нагрузки и приведено сравнение.

Ключевые слова: антропогенные нагрузки, вытаптывание почвы, водопроницаемость почвы, гидрологические последствия.

Zapotochnyy M.M. **Impact of recreational pressures on forest soils water permeability**

The data on the impact of anthropogenic load on water permeability soil in different areas, as it changes due to transformation of forest land and under the influence of forest exploitation. Investigated water permeability soil at different categories of recreational activity and brought comparisons.

Keywords: anthropogenic load, trampling soil, water permeability soil, hydrological consequences.

УДК 332:338.[48+434]

Ст. наук. співроб. Ф.А. Важинський, канд. екон. наук – ІРД НАН України; студ. М.А. Павник – НУ "Львівська політехніка"

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Розглянуто роль місцевих груп ініціатив у розробці й реалізації планів соціально-економічного розвитку сільських територій. Висвітлено напрями зосередження заходів щодо економічного розвитку під час розроблення стратегій розвитку сільських територій.

Ключові слова: сільські території, місцеві партнерства, екологічність виробництва, фінансування, диверсифікація, мале підприємництво, сільський туризм.

Постановка проблеми. В умовах розвитку ринкової економіки в Україні основним напрямом аграрних реформ має стати курс на підвищення їх соціальної спрямованості, послідовну переорієнтацію сільської економіки на задоволення потреб населення. Без якісних змін у продуктивних силах і виробничих відносинах забезпечення належного рівня життя є неможливим.

Тому головною метою політики соціально-економічного розвитку сільських територій має бути створення життєздатного середовища, зокрема через формування збалансованого ринку праці з чіткими соціальними орієнтирами, забезпечення продуктивної зайнятості та соціального захисту працездатного населення, сприяння розвитку підприємництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій досліджено в наукових працях таких відомих вчених, як: В. Бутенко, П. Гайдуцького, Т. Заяць, М. Кропивко, В. Онищенка, В. Пили, І. Прокопи, П. Саблука, В. Юрчишина та ін.

Разом із тим, недостатньо дослідженими залишаються питання формування збалансованого сільського ринку праці з чіткими соціальними орієнтирами, проблеми фінансування процесів сільського розвитку, а також інституціональні засади забезпечення розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу. Важливу роль у забезпеченні розвитку села відіграють місцеві партнерства. Місцеве населення завдяки таким партнерствам бере участь у визначенні найважливіших завдань і пошуках їх рішень. З практика європейських країн видно, що розробка стратегій місцевого розвитку за участю зацікавлених сторін, які представляють село (підприємців, фермерів, сільських підприємств, органів місцевого самоврядування і фермерських консультаційних служб), має величезне значення для адаптації до змін на селі.

Місцеві групи ініціатив – це партнерства, до складу яких входять представники державних відомств і органів місцевого самоврядування, підприємці, а також лідери місцевих співтовариств. Ці партнерства можуть розробляти бізнес-плани та надавати фінансову підтримку бізнес-проектам у таких сферах, як розвиток малих і середніх підприємств, сільський туризм, освоєння природних ресурсів. Жителі сільських регіонів мають вирішувати регіональні проблеми шляхом використання наявних потенціалів із залученням місцевих та регіональних політичних структур. Для досягнення синергетичного ефекту в конкретному регіоні групи місцевої ініціативи повинні співпрацювати із представниками місцевих адміністративних органів та місцевих підприємств, а також членами місцевих союзів і спілок [3, с. 18].

Важливою є розробка стратегій розвитку сільської місцевості, які орієнтуються на сильні сторони кожної конкретної території. Серед головних завдань цієї стратегії мають бути підвищення якості життя в сільській місцевості; використання нових технологій для підвищення конкурентоспроможності продукції та послуг; покращення доступу на ринок для малого бізнесу; збереження природного та культурного потенціалу.

Одним із напрямів стратегії сільського розвитку може бути посилення ініціатив місцевих підприємців, яким будуть допомагати місцеві партнерства та держава. Розвиток на основі місцевих ініціатив повинен передбачати реалізацію двох етапів. Перший етап передбачає підтримку формування структур локальної співпраці та форсування розробки специфічної регіональної стратегії розвитку. Цю підтримку можуть отримувати як органи місцевого управління, так і місцеві союзи.

Після створення груп місцевих ініціатив та розробки концепції регіональної стратегії починається подальша популяризація стратегії для посиленого залучення місцевого населення до реалізації заходів, спрямованих на покращення умов життя в регіоні [3, с. 20]. В основі успішної реалізації принципу місцевих партнерств є програма підготовки кадрів і розвитку потенціалу, внаслідок якої створюється Місцева рада щодо здійснення дій, яка може ініціювати процес сільського розвитку у своїй місцевості й управляти цим процесом.

В Україні реалізація стратегії розвитку на основі місцевих ініціатив може бути серйозним викликом для усіх сільських регіонів. У сільській місцевості України, де переважна більшість населення залежить від сільського господарства, реалізація стратегії розвитку на основі місцевих ініціатив надає змогу створювати додаткові основи господарської діяльності (наприклад: розвиток сільського туризму, екологічного виробництва та збуту сільськогосподарської продукції, створення нових навчальних закладів та покращення соціальної і культурної інфраструктури) [3, с. 21].

Враховуючи скорочення державного фінансування соціального забезпечення, культури, освіти, охорони здоров'я, можна сподіватись, що поле діяльності громадських ініціатив значно розшириться. Однак громадський сектор не має достатньо ресурсів для того, щоб нести фінансовий тягар, який виникає внаслідок розподілу чи делегування повноважень і завдань та необхідності вирішення питань щодо задоволення потреб. Місцева влада повинна надавати їм фінансову чи матеріальну допомогу із бюджетних коштів.

Важливе значення має формування надійніших зв'язків між розробниками політики на державному рівні та тими, хто безпосередньо виконує практичну роботу на місцях, зокрема – органами місцевого самоврядування, підприємствами, сільськими жителями. Важливо налагодити співпрацю та координацію між учасниками процесу на державному, регіональному та місцевому рівнях [2]. У таких умовах стратегія розвитку сільських територій стане результатом відкритого процесу консультацій, а не ініціативою, яка "спускається зверху". Стратегія територіального розвитку зможе забезпечити прискорене, стале та рівномірно розподілене зростання економічного та соціального сектору лише за умови скоординованих дій влади (на різних рівнях), представників бізнесу та суспільства [1].

До можливих підходів щодо сільського територіального розвитку в Україні можна віднести заохочення координованих горизонтальних програм між районами та сільськими населеними пунктами (поради щодо туризму, диверсифікації, працевлаштування молоді тощо); реформа самоуправління, яка передбачатиме створення принципу підзвітності місцевої влади сільському населенню та буде корегуватися із врахуванням особливостей регіону, бюджетних ресурсів місцевої влади тощо; створення фондів сільського розвитку за участі держаних та приватних ресурсів; створення доступної та зрозумілої муніципальної статистики, яка дає змогу створювати рейтинг сільських населених пунктів; розробка спеціалізованих програм для навчання практичному самоуправлінню; консультаційний супровід.

Важливим інструментом, який може форсувати розвиток сільських територій, є створення інформаційної мережі для сільських органів місцевого самоуправління, підготовка муніципальних консультантів, залучення населення у процеси прийняття рішень і стимулювання діалогу між місцевою владою, населенням та бізнесом [5]. Велике значення має також виявлення пріоритетів розвитку та розробка інструментів моніторингу діяльності сільських органів місцевого самоврядування [6].

Під час розроблення стратегій розвитку сільських територій основне програмне питання полягає в тому, чи потрібно зосереджувати заходи щодо економічного розвитку в центрах потенційного зростання, чи розосереджувати економічну активність в усьому регіоні. Перший підхід наголошує на доставку людей до робочих місць, тоді як інший – навпаки: на доставку робочих місць до людей. Перший підхід передбачає, що не кожна сільська територія має потенціал для економічного зростання, а тому необхідно зосереджувати державні кошти на життєздатних територіях із потенціалом сталого економічного зростання і розвиненою транспортною інфраструктурою. Тоді як завданням другого підходу є збільшення можливостей працевлаштування та покращення рівня надання суспільних послуг в усіх сільських регіонах.

Актуальною в умовах дефіциту ресурсів для розвитку є зосередження на обмеженій кількості найбільш ефективних способів їх використання. Водночас, підтримка депресивних територій має зосереджуватися на наданні компенсаційних виплат агровиробникам у менш сприятливих територіях, що широко практикують у країнах Європейського Союзу.

При цьому екологічність виробництва має бути основним критерієм під час прийняття рішень щодо фінансування агровиробників у депресивних регіонах. На депресивних територіях потрібно також фінансувати ініціативи щодо перепідготовки зайнятих у сільськогосподарському виробництві. Основну увагу на цьому етапі потрібно приділяти процесам диверсифікації в сільській місцевості, а саме розвитку малого підприємництва, вдосконаленню інфраструктури та підвищенню якості соціальних послуг [2].

Підтримка розвитку сільського туризму як комплексної галузі стимулюватиме розвиток малого підприємництва, дасть реальні підстави для диверсифікації видів підприємницької діяльності у селах і створення нових робочих місць. Сільський туризм сприятиме покращенню рівня життя мешканців конкретної місцевості, стимулюючи їх удосконалювати місцеву інфраструктуру і підтримувати довкілля. Розвиток сільського туризму, як і розвиток будь-якого виду підприємницької діяльності, може бути додатковим прибутком у бюджетах обласного та місцевого рівня і можна його використати для потреб громадськості. Більш того, розвиток сільського зеленого туризму стає однією з дієвих моделей для згуртування громади, яку можна використовувати для вирішення інших проблем сільської місцевості [4].

Досі залишаються невирішеними питання із впровадження системи підготовки профільних фахівців, навчання і перекваліфікації сільських господарів, незайнятого сільського населення. Наявна в Україні інформаційно-методологічна база, яка мала б забезпечити всіх бажаючих займатись прийомом

туристів у селі конкретними механізмами та інструментами, є недостатньо комплексною. Зрозуміло, що ці фактори не зможуть у майбутньому забезпечити належного рівня якості послуг туристам.

Висновки. Необхідно підвищувати довіру до партнерства між державними, підприємницькими та суспільними структурами з використанням моделей "знизу доверху". Місцеві партнерства, створені за територіальним принципом, є ключовими елементами політики сільського розвитку. Завдяки таким партнерствам, місцеве населення бере участь у визначенні найважливіших завдань і пошуках їх рішень.

В умовах дефіциту ресурсів для розвитку актуальним є зосередження на обмеженій кількості найбільш ефективних способів їх використання. Водночас, підтримка депресивних територій має зосереджуватися на наданні компенсаційних виплат агровиробникам у менш сприятливих територіях.

Література

1. Амелина М. Зачем России сельское территориальное развитие и где его взять? / М. Амелина // Российские деревни открыты для бизнеса: малые формы предпринимательства – основа экономики сельских территорий : матер. круглого стола (Москва, 5 февраля 2007 г.) / Всемирный банк. [Электронный ресурс]. – Доступный з http://www.siteresources.worldbank.org.
2. Богословский В.Н. Малые формы предпринимательства – основа экономики сельских территорий / В.Н. Богословский // Российские деревни открыты для бизнеса: малые формы предпринимательства – основа экономики сельских территорий : матер. круглого стола (Москва, 5 февраля 2007 г.) / Всемирный банк. [Электронный ресурс]. – Доступный з http://www.siteresources.worldbank.org.
3. Грамцов А. Развитие сельских регионов в Польше: Местная инициатива "Leader+" – Дополнительный элемент традиционных агрополитических мероприятий? : зб. IAMO Annual 2006 / А. Грамцов, П. Кросняк. – Халле (Німеччина) : Изд-во IAMO, 2006. – С. 15-23.
4. Програма розвитку сільського зеленого туризму. Фонд Євразія // Український регіональний вісник. – 2003. – № 42. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.urr.org.ua.
5. Krugman P. Development, geography, and economic theory. – Cambridge M.A. : MIT Press, 1995. – 236 p.
6. Nukamp P. Spatial Perspectives on New Theories of Economic Growth / P. Nukamp, J. Poot // Annals of Regional Science. – 1998. – № 32 (1). – Pp. 7-37.

Важинский Ф.А., Павнык М.А. **Основные направления обеспечения развития сельских территорий**

Раскрыта роль местных групп инициатив в разработке и реализации планов социально-экономического развития сельских территорий. Рассмотрены направления концентрации мероприятий по экономическому развитию при разработке стратегий развития сельских территорий.

Ключевые слова: сельские территории, местные партнерства, экологичность производства, финансирование, диверсификация, малое предпринимательство, сельский туризм.

Vazhynskyi F.A., Pavnyk M.A. **Basic directions of providing of development of rural territories**

The role of local groups of initiatives in development and realization of plans of socio-economic development of rural territories is exposed in the article, directions of concentration of measures on economic development at development of strategies of development of rural territories are considered.

Keywords: rural territories, local partnerships, ecofriendlyness of production, financing, diversification, small entrepreneurship, rural tourism.